

Índex

Introducció	7
Apunts biogràfics	11
ELS SERVEIS CORRECCIONALS DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA.....	21
La creació dels Serveis Correccionals	22
L'etapa del conseller Bosch Gimpera	26
D'ALCALDE A FUNCIONARI DE PRESONS.....	37
Biscarri, 1934-1936.....	37
L'esclat de la guerra i la revolució.....	40
La vida a la rereguarda.....	46
L'ingrés als Serveis Correccionals de Catalunya.....	52
EL PREVENTORI JUDICIAL DE LLEIDA	59
La presó i la guerra.....	59
La reorganització de la Generalitat	68
El funcionament del Preventori.....	72
La tipologia dels reclusos: feixistes i antifeixistes	87
L'ocupació franquista de Lleida i l'evacuació del Preventori	99
Una nova etapa, la presó en mans franquistes	114
EL PREVENTORI JUDICIAL DE SOLSONA	121
La guerra continua: el trasllat cap a Solsona	121
L'organització del nou Preventori	126
Els reclusos i els emboscats.....	145
Els dies de permís i la mobilització dels funcionaris	152
Els coneguts dins de la presó	162

UNA NOVA EVACUACIÓ	167
LA RETIRADA I EL PAS DE LA FRONTERA.....	173
Els darrers dies dels Serveis Correccionals de Catalunya	173
L'ofensiva contra Catalunya i la retirada cap a Vic	178
El pas per Figueres i l'èxode cap a la frontera	185
L'arribada a França.....	191
L'EXILI A FRANÇA	201
El camp de refugiats de Bram	201
La barraca 157	207
Cinc mesos a França, la vida dels refugiats	215
El correu dels exiliats i la recerca d'un retorn amb garanties.....	227
LA TORNADA A CASA.....	235
La sortida del camp i el retorn amb la família	235
La demostració d'innocència	242
EL PAS PELS TRIBUNALS FRANQUISTES: LA REPRESSIÓ DELS FUNCIONARIS DE LA PRESÓ DE LLEIDA-SOLSONA.....	251
L'hora de passar comptes	251
La maquinària repressiva: denúncies, detencions i exili.....	254
Els consells de guerra.....	270
Els expedients de depuració	282
VIURE EN LA DERROTA	299
La vida quotidiana.....	299
Les amistats més enllà de la presó	310
Annex.....	321
Bibliografia i fonts documentals.....	331

Introducció

Aquest llibre va començar amb la intenció inicial d'escriure una biografia del meu padrí matern Antoni Fort Duró (1902-1964). La seva figura m'havia resultat molt atractiva des de ben aviat, no solament pel lligam familiar que tenia amb un padrí que no vaig conèixer i del qual m'havia aficionat a sentir explicar moltes anècdotes, sinó també com a historiador ja que la seva vida contenia episodis molt interessants des d'aquest punt de vista.

Nascut en una casa pobra de Biscarri, un poble situat al sud-est del Pallars Jussà, va aconseguir estudiar uns anys al seminari de la Seu d'Urgell. Amb aquella formació, a principis dels anys 20, anà a fer de mestre a Igualada, i pocs anys després, quan va haver de fer el servei militar, fou destinat al Marroc on participà en una de les darreres guerres de l'època colonial. Al tornar a casa, com tots els habitants del poble, va dedicar-se a l'agricultura, un fet que no va impedir-li desenvolupar una gran inquietud cultural gens pròpia d'un modest pagès de muntanya nascut a principis del segle xx. Aquest neguit d'aprendre coses noves va portar-lo, per exemple, l'any 1929 a viatjar amb bicicleta fins a Barcelona per assistir a l'Exposició Universal, i a reunir durant la seva vida més de tres-cents llibres.

Durant la II República va ser escollit alcalde, càrrec que ocupà fins que, a l'inici de la guerra, fou destituït pel comitè antifeixista de la localitat. Enfrontat amb les forces polítiques sorgides de la revolució, durant la guerra marxà del poble per fer de guardià de presons a Lleida i a Solsona. Al 1939, després de la derrota republicana, es refugià a França on romangué exiliat cinc mesos abans de retornar a casa. Caracteritzat per un pensament catalanista i republicà, acabada la guerra va continuar la seva vida amb normalitat i, orgullós de pertànyer al bàndol derrotat, sempre va mostrar-se, en la intimitat que conferia l'àmbit familiar, decebut i contrariat pel triomf franquista i la instauració d'una dictadura que creia que cauria després de la victòria dels Aliats sobre les potències feixistes.

Totes aquelles històries que sentia explicar a casa sobre ell, il·lustrades amb les fotografies de la seva joventut, com les imatges de la guerra del Marroc, on sortia amb l'uniforme militar, o les de la seva etapa com a mestre a Igualada, on apareixia amb una bata blanca envoltat de tots els seus alum-

nes, alimentaven la meua curiositat per saber més coses de la seva vida i la seva personalitat. Aquest interès creixia també cada cop que trobava algun document guardat durant tots aquells anys, com les cartes que havia rebut durant la seva estada a França, o els avals de les autoritats franquistes que van facilitar el seu retorn a casa, unes descobertes que, precisament, feien referència al passatge de la seva vida, el de la guerra civil, del que menys havia sentit a parlar.

Encara no havia decidit escriure sobre tota aquesta història quan, un estiu, vaig dedicar-me a ordenar i classificar tots els llibres que el meu padrí tenia a casa i que els seus fills havien endreçat, amb molta cura, dins d'una vidriera. Cada tarda n'agafava uns quants i després de fer-ne la fitxa bibliogràfica els tornava al seu lloc. Un dia en obrir un d'aquells volums vaig fer un descobriment que m'impulsà a portar a terme aquesta investigació. Dins del llibre *La vida del rei en Pere III*, de Rafael Tasis, publicat a Barcelona l'any 1954 per l'editorial Aedos, vaig trobar-hi a la primera plana una dedicatòria manuscrita que ràpidament va cridar-me l'atenció:

Al senyor Antoni Fort,
Vell company de passades lluites
Amb tota cordialitat,
Rafael Tasis, gener de 1959

En aquells moments desconeixia completament qui era l'autor d'aquell llibre dedicat al meu padrí, però d'una manera automàtica vaig associar les paraules "passades lluites" a algun episodi desconegut de la guerra civil.

La primera consulta efectuada per trobar informació sobre aquell autor, Rafael Tasis, va permetre'm descobrir que, encara que aquest era conegut principalment com a escriptor i traductor, abans de la guerra havia estat un polític del partit Acció Catalana, i que durant aquesta havia estat director general dels Serveis Correccionals i de Readaptació, l'organisme de la Generalitat que, de 1936 a 1939, va administrar les presons del territori català. Aquesta primera informació, que donava un sentit i una explicació a la dedicatòria del llibre, encaixava perfectament amb una de les poques coses que sabia sobre l'actuació del meu padrí durant la guerra; que havia fet de guardià de presons. Immediatament vaig intentar esbrinar la connexió existent entre els dos personatges, que havia descobert d'aquella manera tan casual. Una recerca més àmplia sobre Rafael Tasis va donar-me a conèixer l'existència d'unes memòries que havia deixat escrites sobre la seva gestió al capdavant de les presons catalanes durant la guerra.¹ Aquest llibre, titulat *Les presons dels altres. Memòries d'un escarceller d'ocasió*, havia estat escrit l'any 1940, durant l'exili parisenc de Tasis, i no havia estat publicat fins l'any 1991, molts anys després de la seva mort. En aquestes memòries, en el pas-

1. Tasis, Rafael; *Les presons dels altres, memòries d'un escarceller d'ocasió*. Pòrtic, Barcelona, 1990.

satge que narrava l'evacuació de la ciutat de Lleida, just abans de la seva caiguda a mans de les tropes franquistes, Tasis explicava que solament tres funcionaris d'aquella presó van demostrar la seva lleialtat a la Generalitat i van traslladar-se a Solsona on van continuar prestant servei. Quan vaig llegir aquelles ratlles, tot i que en el text no es mencionaven ni el nom ni els cognoms de cap d'aquells funcionaris, vaig saber que un d'ells era el meu padrí.

Així doncs, van ser aquestes dues primeres informacions les que van representar el punt de partida d'aquesta investigació, i les que em van empenyer a voler saber més coses de tota aquella història. De la del meu avantpassat, i també de la d'aquell antic company que, molts anys després, li havia dedicat un llibre rememorant una lluita que tots dos havien compartit.

Apunts biogràfics

Antoni Fort Duró va néixer a cal Ton de Biscarri, a la comarca del Pallars Jussà, el 19 de març de 1902. Era el gran de tres germans d'una família més aviat pobra formada pel seu pare, Antoni Fort Torrent, la seva mare, Maria Duró Aubets i els seus dos germans Brígida i Gregori. La seva casa, situada al poble vell de Biscarri, era una de les més modestes del veïnat i havia estat fundada pel seu padrí Antoni Fort Aubets, un cabaler de cal Riambau, al qual tothom començà a anomenar Ton del Riambau. La seva mare era la filla gran de ca l'Erola, una casa més benestant de la qual també era fill el meu pare.

Malgrat els pocs recursos de què disposava, el seu pare, Antoni Fort Torrent (1872-1956), va aprendre a llegir i a escriure, i al llarg de la seva vida exercí molts anys com a secretari del jutjat de pau, és per això, potser, que el meu padrí s'aficionà també pel món de les lletres. Als deu anys, no sense dificultats, van enviar-lo a estudiar al seminari de la Seu d'Urgell. Va estar-hi uns quatre anys pagant-se la quota de mig curs fent diverses feines per al seminari, com escombrar o fer encàrrecs. Al quart any va haver de pagar-se la quota sencera i, en veure que la seva família no se'n podria fer càrrec, en finalitzar el curs va vendre's els llibres i va tornar cap a casa per ajudar-los a treballar al tros.

Al cap d'uns anys tornà a marxar i amb l'educació rebuda al seminari va fer de professor a les Escoles Pies d'Igualada durant els anys 1920 i 1921, on va tenir com a alumne un parent del comte de Godó, família propietària del diari La Vanguardia, originària d'aquesta població de l'Anoia.¹ De la seva estada en aquesta ciutat se'n conserven unes fotografies on apareix al claustre de l'escola, amb una bata blanca, rodejat dels seus alumnes, i unes altres on forma part d'un equip de futbol, segurament el mateix del col·legi que, el 5 de desembre de 1920, s'enfrontà amb el tercer equip de la Joventut Nacionalista d'Igualada.²

1. Ha estat possible datar l'estada d'Antoni Fort a Igualada gràcies a un recordatori de primera comunió del 17 d'abril de 1921, que es conserva a l'arxiu familiar, pertanyent a Jaume Marsal Rius que segurament va ser un dels seus alumnes.

2. Actuació, núm. 25, 1 de gener de 1921, p. 7.

Potser per viure l'experiència de veure una mica més de món, durant la seva joventut va treballar a fora de casa en distintes ocupacions. Després de la seva etapa com a mestre, va estar empleat una temporada al celler cooperatiu del Sindicat Agrícola de Terrassa, fundat l'any 1920 per un grup de viticultors de la ciutat per defensar els seus interessos conjuntament davant els compradors de vi.³ També va treballar en una plantació d'hortalisses al Maresme, i en una casa o propietat del duc de Solferino, Manuel de Llanza i Puignatelli, propietari i terratinent i un dels dirigents del partit carlí a Catalunya.

L'any 1923, en complir 21 anys, va haver-se d'allistar per fer el servei militar en uns moments en què tots els joves estaven preocupats per la seva possible destinació al nord d'Àfrica. La guerra havia començat al 1909, però en aquells anys la situació al protectorat espanyol del Marroc era molt perillosa d'ençà que les tribus del Rif, unides sota el lideratge d'Abd el Krim, s'havien revoltat contra el poder colonial espanyol. Al juliol de 1921, els rifenys van infligir una severíssima derrota a l'exèrcit espanyol a la localitat d'Annual iniciant una insurrecció armada que no va finalitzar fins l'any 1926.

Amb aquesta situació a les possessions africanes, dels sis joves de Biscarri i Benavent que s'havien de presentar a files aquell any, Josep Gramunt Durich, de cal Ravés, i Casimiro Macià Macià, de cal Tató, van fugir cap a Amèrica davant el temor de ser enviats al Marroc i no van retornar al poble fins molts anys després i només per un breu espai de temps, quan ja havia prescrit el seu delictes.

El sorteig dels mossos a l'Ajuntament de Benavent de Tremp va tenir lloc el dia 4 de març de 1923. Antoni Fort va treure el número 1, Alfons Farràs Parramon, de cal Farrassó, el número 2, i els dos joves que no van presentar-se el 3 i el 4 respectivament, al mateix temps que eren declarats pròfugs. Josep Aubets Betran, de cal Llobet, amb el número 5, va ser declarat exempt en pagar la quota que el lliurava del servei, una possibilitat que segurament no van tenir els dos fugitius.⁴ Finalment, Josep Boixadera Perelló, de cal Mariano, amb el número 6, igual que els dos primers del sorteig, va ser declarat soldat.⁵

Les notícies que arribaven del Marroc no eren gaire optimistes, quan Antoni Fort i el seu company Alfons Farràs van marxar a peu de Biscarri fins a Balaguer, on havien d'ingressar a la caixa de reclutes, molta gent va creure que ja no els tornarien a veure mai més. En el sorteig que va tenir lloc, el 8 de febrer de 1924, a la capital de la Noguera, tos dos van ser destinats a l'Àfrica,

3. LLORCA I SIMON, Josep Lluís; "La Cooperativa Agrícola, punt final de l'agricultura terrassenca?", Terme, núm. 23, 2008, p. 149-169. Consultat al web <www.raco.cat>.

4. El pagament de la quota, situat al voltant de les 3.000 pts. l'any 1924, només estava a l'abast de les famílies més adinerades i reduïa el temps de servei militar als sis mesos d'instrucció lliurant al qui la pagava de ser destinat a fora de la península.

5. Arxiu de la Diputació de Lleida, (ADL), Llibre de reclutament de Balaguer, any 1923.

a la Comandància d'Intendència de Ceuta.⁶ Des de Balaguer els soldats van ser traslladats en ferrocarril fins a Barcelona on, el dia 10 de febrer, van embarcar, formant un contingent de 1.027 reclutes, al vapor de la Companyia Transmediterrànea Escolano per partir en direcció cap a Ceuta, mentre que els 632 reclutes destinats a Melilla pujaven a bord del Villareal.⁷

L'embarcament de les tropes al moll, que s'inicià a les onze del matí i finalitzà a les dues de la tarda, va ser presidit per les autoritats militars i presenciat per un nombrós públic, compost bàsicament pels familiars dels soldats que anaven a acomiadar-se dels seus. Els vaixells estaven empavesats i durant tot l'acte la banda de música del regiment d'infanteria de Badajoz va tocar diverses peces finalitzant amb la Marxa Reial en el moment en què salpaven les naus.

Quan els dos reclutes encara estaven a terra, en un darrer intent d'eludir la destinació imposada, Antoni Fort va proposar al seu amic Alfons Farràs desertar junts i fugir a cap Amèrica per començar-hi una nova vida tal i com ja havien fet els altres dos nois de Biscarri. El seu company va considerar aquesta possibilitat, però finalment va dubtar i decidí quedar-se, empès pel remordiment que sentia en deixar sols els seus pares, ja que ell era l'únic fill que hi havia a casa. A més, va argumentar que, segons alguns rumors, la durada del servei militar actiu, que aleshores era de tres anys, es rebaixaria a dos, un termini que no li semblava tan difícil de passar.⁸

Sense el suport del seu company Antoni Fort no estava disposat a desertar en solitari ni a emprendre el viatge cap a ultramar, de manera que tots dos reclutes van pujar al vaixell que partia rumb cap al Marroc.

A l'Àfrica va començar a prestar servei com a soldat amb plaça muntada de la 5ª companyia d'intendència de Tetuán, la capital del Protectorat Espanyol. En aquesta localitat i la seva zona passà el seu primer any de servei realitzant combois d'abastament des de les posicions de Ben-Karrich i Xauen a diversos punts avançats com Buharrax, Adrú, Dra el Assef o Tag-Sut. Avesat a traginar amb animals des de petit, no li fou difícil adaptar-se al servei ja que sabia dominar les mules de l'exèrcit que tan sovint causaven problemes als soldats que no provenien del camp. La seva destinació al cos d'intendència no l'obligava a estar-se al front, però tampoc l'exceptuava dels

6. Archivo General Militar de Guadalajara, (AGMG). Expediente del soldado Antonio Fort Duró.

7. La Vanguardia, 12/02/1924, p. 14. ABC, 12/02/1924, p. 18. El procés d'allistament, sorteg i posterior destinació en terres africanes, en un cas molt similar al d'Antoni Fort, pot seguir-se al llibre de RIART BIRBE, Magín; Fui del Mixto de Artilleria de Melilla, Edicions "Mirador del Pirineu", Andorra la Vella, 1972.

8. Testimoni de Jordi Fort Aubets, fill d'Antoni Fort Duró. El Govern del general Primo de Rivera va reduir la durada del servei a dos anys amb la llei del 29 de març de 1924, regulada pel reglament de 27 de febrer de 1925, de manera que tots dos encara varen servir més de dos anys. MOLINA, Fidel; El servei militar a Lleida. Història i sociologia de les quintes (1878-1960), Pagès Editors, Lleida, 1997, p. 104-104.

perills d'aquest ja que havia de desplaçar-se fins a la primera línia per portar-hi els aliments i les municions que les tropes necessitaven. Al setembre de 1924, Antoni Fort va ser ferit per una bala quan realitzava un comboi a Afernú, un poblat situat en una zona propera a Tetuán. En un primer moment va alegrar-se de la ferida perquè va creure que l'enviarien a casa però aquesta va ser lleu i se'n va recuperar després d'una hospitalització de vint-i-sis dies. Per haver estat ferit per l'enemic en campanya, el 9 d'agost de 1927, li fou concedida la Medalla de Sufrimientos por la Patria amb una pensió mensual de 12,50 ptes. durant cinc anys.⁹

L'any 1925 va ser escollit caporal, segons la memòria familiar, en respondre correctament la definició del metre: la deumilionèsima part del quadrant meridiana terrestre. Després de l'ascens fou traslladat a la 4a companyia d'intendència de muntanya de Ceuta on va finalitzar el seu servei militar al setembre de 1926, amb la concessió de la Medalla Militar de Marroc i la Creu del Mèrit Militar amb distintiu vermell.¹⁰

A la mateixa ciutat de Ceuta, al setembre d'aquell any, va tenir lloc la "despedida del soldado" celebrada amb motiu del llicenciament de la cinquena de 1923, en què varen participar els quatre mil soldats que retornaven a casa. Els actes van consistir en una missa de campanya presidida pel comandant general Berenguer, a la qual van assistir les autoritats civils i militars de la ciutat, el lliurament de premis i mencions honorífiques als soldats més destacats, i finalment una desfilada dels llicenciats.¹¹ Dos dies després, el 22 de setembre, els soldats catalans, entre els quals es trobava Antoni Fort i el seu company Alfons Farràs, van ser repatriats cap a Barcelona a bord dels vaixells Lázaro i Vicente Puchol. Un periodista de La Vanguardia que anava a bord del Lázaro, acompanyant els soldats en el seu retorn, va escriure fent referència a aquells llicenciats que tornaven de la "ingrata tierra africana":

Han sido cerca de tres años de sufrimientos y privaciones, de anhelos infinitos. Para este buen muchacho, que regresa anhelante de llevar a su casa la ayuda de sus brazos robustos, los días pasados en los picos africanos han tenido una duración de tortura. Largas centinelas en las noches inciertas de los campamentos de primera línea, se le hacían interminables, como si el tiempo corriese menos, como si el tiempo levantase una enorme barrera a su impaciencia...¹²

Després de tres dies de travessa pel Mediterrani els vaixells van arribar a la seva destinació on van ser rebuts per les autoritats militars de la ciutat i pel públic assistent al desembarcament.

9. Diario Oficial del Ministerio de la Guerra, núm. 176, 11/VIII/1927, núm. 178, 13/VIII/1927.

10. AGMG, Expediente del soldado Antonio Fort Duró.

11. La Vanguardia, 21/IX/1926, p. 19. La fotografia d'aquella missa de campanya va ser portada del diari ABC el dia 23 de setembre de 1926.

12. La Vanguardia, 26/IX/1926, p. 7 i 8.

A pesar de les dificultats que sens dubte va viure a la guerra del Rif, Antoni Fort no va guardar-ne cap mal record. Anys després, en moltes ocasions n'explicava anècdotes, i els seus fills recorden encara alguns d'aquells noms estranys dels poblats on havia estat, i com el seu pare xiulava la música de cançons com La canción del legionario o Soy el novio de la muerte que durant aquella guerra havia sentit cantar als legionaris.

Durant la seva estada al Marroc, per dures que poguessin ser les circumstàncies, tampoc va perdre el sentit de l'humor que el caracteritzava i que demostrava sovint en les postals que enviava a casa. Una vegada, en una fotografia de grup que els soldats solien fer-se per enviar a les seves famílies i compartir-ne les despeses, va ofegar dos dels seus companys amb un traç de ploma estilogràfica perquè no havien pagat la seva part corresponent del retrat. En una altra ocasió va enviar a casa una fotografia que devia causar un gran espant als seus pares. En aquella imatge, on apareixien uns soldats espanyols al costat d'uns indígenes morts als quals estaven enterrant, va escriure al revers "Aquí us envío una carnisseria sense taulell".¹³

Després d'una permanència de dos anys i vuit mesos en un territori llunyà i perillós com era el Rif durant la insurrecció contra el domini espanyol, el retorn d'Antoni Fort sa i estalvi va representar un gran alleujament per la seva família. En l'ambient rural d'aquells anys, amb marcat sentiment religiós, era habitual fer una promesa per demanar la protecció del soldat. Així va fer-ho el seu oncle de ca l'Erola, Josep Duró Aubets, que per agrair el retorn del seu nebot va acompanyar-lo a peu des de Biscarri fins a Sant Joan de l'Erm.

La tornada a casa de l'hereu va fer que la família es replantegés la seva situació ja que l'argenda de cal Ton, que els seus pares havien ampliat amb esforços, era molt petita i no donava per viure amb comoditat. Les dimensions de la seva casa, situada al poble vell, eren molt reduïdes, únicament 16 m² segons el cadastre d'urbana de l'any 1880. Fins i tot als estius, per estar més còmodes, llogaven la dels seus parents de ca l'Erola que marxaven a la que s'estaven construint, tal i com ja començaven a fer moltes famílies, a la part baixa del terme. Econòmicament van comptar amb l'ajut que els suposà la pensió de 12,50 ptes. mensuals que va rebre durant cinc anys per la seva ferida al Marroc, però això no era suficient. Amb el seu pare i el seu germà Gregori van sospesar seriosament la possibilitat de marxar de Biscarri i anar a fer de masovers en alguna masia de l'Urgell.

Ja havien començat a fer alguns tractes amb alguna propietat del pla quan l'arribada d'una carta de França els oferí una altra alternativa. L'escrit era de Simon Torrent, un cosí del pare d'Antoni Fort, fill de cal Cluqueta de Biscarri, que feia de mosso en una casa francesa des que havia marxat del

13. Arxiu família Fort. Aquesta fotografia va ser publicada a l'obra de BARRULL, Jaume (direcció); Memòria del segle xx, Diari Segre, Lleida, 1999, p. 59.

poble ja feia anys. A la carta els comunicava la intenció de vendre'ls tota la seva propietat, unes terres que no eren gran cosa, algunes de les quals ja menaven des de la seva partença, però que sumades a les pròpies podien donar prou per a viure. Aquell mateix vespre, amb el pensament fixat en la compra d'aquelles terres, la família va determinar de quedar-se a viure a Biscarri i Antoni Fort va dissenyar mentalment la nova casa que construirien tan aviat com fos possible.

Al novembre de 1928, Simon Torrent va venir amb uns poders de representació de tota la seva família francesa que vivia a Port de Sainte Marie, al departament de Lot-et-Garonne, i al despatx del polític i advocat de Tremp Josep Llari, signà la venda de les terres. Torrent era un home gran, solter i amb una família composta pels germans, nebots i nebodes completament arrelats a França, on la majoria ja s'havien casat. Després d'aquesta visita possiblement mai més hagués tornat a veure a cap parent de Biscarri, però al cap d'uns anys l'exili que seguí a la fi de la guerra civil va propiciar que es tornés a retrobar amb Antoni Fort, el fill del seu cosí.

La dedicació a les feines agrícoles no va ser un impediment perquè Antoni Fort tingués una mentalitat inquieta i es mostrés sempre disposat a aprendre coses noves. La formació adquirida al seminari i en els anys de docència van iniciar el seu interès per la cultura i també pels coneixements pràctics que mantingué durant tota la seva vida.

L'any 1929, atret pel gran esdeveniment, va anar a Barcelona per visitar l'Exposició Internacional que s'havia inaugurat al maig d'aquell any. El trajecte de Biscarri fins a la capital va fer-lo amb la seva bicicleta i va completar-lo en una jornada. Va realitzar el viatge el dia de Sant Tomàs, el 21 de desembre, que és el dia més curt de l'any, i tal com ell explicava, mentre pujava el coll del Bruc va tenir sort de poder-se enganxar darrere d'un camió. De la visita a l'exposició sempre en va recordar la imatge d'una bola de plom que surava dins un recipient ple de mercuri i que demostrava que aquell metall líquid és més pesant. Aquesta exhibició la va veure al pavelló de l'Estat espanyol, a la part destinada a les mines d'Almadén, on hi havia també una font de mercuri i diversa informació sobre el mateix mineral. En el mateix palau, situat a l'avinguda de l'Estadi, considerada l'artèria principal del certamen, hi havia mostres de l'acció del Govern referents a la sanitat, el treball, l'agricultura, l'enginyeria o les obres públiques. De totes elles, destacava a la sala principal del recinte, l'espai dedicat a la futura Ciutat Universitària de Madrid on hi havia una maqueta del projecte.¹⁴

L'octubre de 1930 va casar-se amb Antònia Aubets Aubets, una noia filla de cal Carlos de Biscarri que havia passat l'adolescència servint de minyona a Barcelona, a la casa dels fabricants Alguersuari Monclús, la mateixa on ja treballava des de feia molts anys una tia seva.

14. La Vanguardia, 8/VIII/1929, p. 6.

L'any 1932, naixia la seva primera filla, la Montserrat, encara a la casa del poble vell. Dos anys després, per la festa major de 1934, el naixement de la Maria, la meva mare, coincideix amb la inauguració de la nova casa construïda al costat de la carretera d'Artesa de Segre a Tremp. La vivenda era de tres plantes, i a la que quedava a peu del carrer, en una sala espaiosa, ideada per aquesta finalitat, en aquells anys s'hi va obrir un cafè que va ajudar a complementar els ingressos provinents de l'activitat del camp.

Segurament, aquesta situació a tocar de la carretera, va propiciar que l'any 1935 el geògraf Gonçal de Reparaz fotografiés a Antoni Fort i Antònia Aubets amb les seves dues filles asseguts al davant de casa. Aquesta fotografia, descoberta casualment, forma part d'una sèrie d'imatges preses per Reparaz a la Conca de Tremp i la Conca Dellà en les que apareixen paisatges i monuments com l'església de Covet o el Castell de Llordà.¹⁵

Aquests anys en què Antoni Fort va establir-se definitivament a Biscarri i va començar a formar la seva família van coincidir amb la fi de la monarquia, caracteritzada pel caciquisme de la Restauració i la dictadura de Primo de Rivera, i la proclamació de la II República. L'arribada del nou règim va ser rebuda amb entusiasme i esperança a tot el país i també per Antoni Fort que en aquells moments, en el pla personal, experimentava també un dels moments de major alegria com és el naixement dels primers fills.

La seva ideologia política era republicana i catalanista. El rei Alfons XIII havia impulsat i s'havia mostrat personalment partidari de la guerra colonial al Marroc on ell va fer el servei militar. El monarca també acceptà la dictadura del general Primo de Rivera caracteritzada pel seu anticatalanisme, uns fets que devien despertar-li, com també va succeir de manera general a tot el país, un sentiment antimonàrquic. La seva filla Maria recorda com en algunes ocasions els seus pares cantaven una cançoneta satírica referent a la monarquia:¹⁶

El Rey no tiene corona
que la tiene de cartón
que la corona de España
no la tiene ningún ladrón

Els seus ideals polítics van fer-lo simpatitzant d'Acció Catalana Republicana, el partit d'ideologia nacionalista i republicana, integrat bàsicament per intel·lectuals, personalitats de professions liberals i classe mitjana, creat al març de 1931 en fusionar-se Acció Catalana i Acció Republicana de Catalunya. Segurament la seva condició de catòlic va fer-lo allunyar de posicions polítiques més extremistes. El seu catalanisme també es reflectia, per

15. La fotografia del matrimoni Fort forma part de la col·lecció de Gonçal de Reparaz Ruiz (1901-1984) dipositada a l'Institut Cartogràfic de Catalunya. Aquesta imatge i una altra de la serra de Benavent estan arxivades amb la descripció "Comiols" i poden consultar-se a l'apartat cartoteca digital del web <www.icc.cat>.

16. Testimoni de Maria Fort Aubets.

exemple, en els llibres d'educació infantil que comprava per a les seves filles, com *Bon Company* de l'editorial Dalmau, de Carles Pla, de 1937; o *Civisme*, de Ramon Torallas, de la mateixa editorial gironina, publicat al 1934, i on s'explicaven als infants les institucions polítiques i la cultura catalanes. Aquestes obres demostren, doncs, el seu interès per la pedagogia moderna i catalanista. Sempre va escriure en català, i va esforçar-se, de manera autodidacta, per dominar-lo ortogràficament.

Li agradava molt llegir i comprar-se llibres quan s'ho podia permetre i, sobretot, llegir el diari. Sempre va tenir aquesta inquietud cultural i també pragmàtica, ja que molts dels seus llibres tractaven de temes específics d'agricultura, ramaderia, electricitat o apicultura. Va arribar a tenir més de tres-cents llibres, fet no gaire usual per un agricultor modest en les dècades de 1930 a 1960. Moltes obres les havia comprat en mercats d'ocasió, en les diverses ocasions que baixava a Barcelona, i també en molts casos per correu. Les comandes de llibres que, als anys cinquanta i seixanta, feia per correspondència a les editorials Gassó Hermanos o Gustavo Gili, les realitzava amb el pseudònim de Marco Polo, potser perquè s'identificava amb l'esperit viatger i curiós d'aquell viatger venecià.

Del seu catalanisme en trobem una bona mostra, tal i com recorden els seus fills, en l'orgull i l'emoció que va sentir quan va poder encaixar la mà i saludar personalment al president Francesc Macià. Fou en ocasió de la visita que aquest va realitzar, al maig de 1931, a l'aplec de Bonrepòs, en plena campanya a favor de l'Estatut.¹⁷ Aquesta trobada tenia lloc els dilluns de Pasqua Granada en una gran finca de propietat privada situada al Montsec, molt a prop del coll de Comiols, i era costum que hi acudissin els habitants de molts pobles de la conca de Tremp. Aquell any, segons les informacions de l'època, van assistir-hi catorze mil persones arribades amb cotxes, autocars, camionetes i també amb carros i a peu. Macià va arribar-hi passada la una del migdia, provinent d'Artesa de Segre, i després de dinar a la masia dels propietaris de la finca, pronuncià un discurs.

Dalt d'un entarimat cobert amb la bandera catalana, van prendre la paraula el poeta Ventura Gassol i l'alcalde de Barcelona i dirigent d'ERC, Jaume Aiguader. Aquests, més bons oradors que Macià, van preparar el públic per a la intervenció de l'Avi. En arribar el seu torn, el president, fortament aclamat pel públic, sol·licità el vot favorable a l'Estatut mentre afirmava: "En l'Estatut que presentarem a les Corts Constituïents no hi haurà servei obligatori, però serà obligada l'assistència a les escoles."¹⁸

17. Sobre aquest vegeu l'article de Virgínia COSTAFREDA I PUIGPINÓS; "Un viatge del president Macià per terres de Lleida en la campanya de l'Estatut (1931) i algunes aportacions sobre la figura d'Enric Pérez Farràs, un fidel col·laborador seu amb arrels agramuntines", Urtx, Revista cultural de l'Urgell, núm. 14, abril de 2001, p. 237-252.

18. Crònica, 7/VI/1931, p. 11. Les fotografies de Macià a Bonrepòs pronunciant aquell discurs amb els braços oberts són unes de les més utilitzades actualment per il·lustrar la seva presència en mítings i reunions polítiques.

L'ambient general era d'un veritable entusiasme que s'encomanà ràpidament al reporter que signava la crònica en la qual va escriure: "Hom vegé a fornits homes braus fills de la muntanya plorar de joia a l'ensem que aplaudien i vitorejaven, al qui deian Avi del seu cor."¹⁹

Després dels parlaments, i abans d'emprendre el viatge de retorn cap a Barcelona, Macià va rebre les delegacions dels partits i les associacions que ho havien sol·licitat, moment en què segurament va coincidir amb Antoni Fort.

La mateixa admiració i respecte que havia sentit per Macià va tenir-la també pel seu successor en el càrrec Lluís Companys. Després de la guerra civil i l'afusellament del president de la Generalitat, Antoni Fort va portar sempre dins de la seva cartera una còpia mecanografiada del poema de Josep Carner La fi de Lluís Companys, publicat a Mèxic l'any 1944, que descrivia la mort del president amb les següents paraules:

La mort m'espera, bona amiga
de mà cruel i tendre si.
Ara, meus peus aneu descalços:
sense embolcall m'heu de servir.
Es tocant terra catalana,
sentint-la bé, com vull morir.

19. La Jornada, núm. 196, 29/V/1931.

Els Serveis Correccionals de la Generalitat de Catalunya

Durant la Guerra Civil Espanyola les presons de Catalunya van dependre directament del Govern de la Generalitat. Ja des dels inicis de la revolució, a l'estiu de 1936, fins l'ocupació total de Catalunya al gener de 1939, va funcionar un servei de presons propi dependent de la Conselleria de Justícia que tingué la jurisdicció i control sobre les divuit presons existents en el territori català. Aquesta experiència portada a terme pel govern autònom, encara que breu, va donar-se en unes circumstàncies gens favorables, en plena Guerra Civil Espanyola, però a pesar de les dificultats del moment va seguir-se una política penitenciària moderna molt diferent de la practicada fins aleshores. També va ser totalment oposada a la dels altres centres de reclusió i internament aliens al control de la Generalitat, que van destacar-se per la seva cruel repressió. Entre aquests hi trobem, per exemple, ja a partir de l'estiu de 1936, les txeques de les diverses organitzacions polítiques i sindicals, o els vaixells-presó ancorats al port de Barcelona. Més endavant, l'any 1937, amb l'establiment del govern de la República a Catalunya, existiren algunes presons dependents del govern espanyol així com també presons militars com la del castell de Montjuïc. Finalment, a partir de 1938 varen crear-se en territori català els camps de treball controlats pel Servicio de Investigación Militar (SIM), un organisme dependent del Ministeri de Defensa de la República.¹

De tots els testimonis escrits que es conserven de la repressió a Catalunya, la gran majoria fan referència a aquests diversos tipus de centres de reclusió comentats. A partir de 1939, van aparèixer nombrosos relats d'ex-reclusos que narraven el seu captiveri durant la guerra i que únicament feien referència a l'estada a les txeques o als camps de treball.² El fet que la gran

1. BADIA, Francesc; *Els camps de treball a Catalunya durant la guerra civil*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2001.

2. Alguns d'aquests relats sobre el captiveri durant la guerra són: ROS, Fèlix; *Preventorio D (ocho meses en el SIM)*, Barcelona, 1939. PASCUAL, Jesús; *Yo fui asesinado por los rojos (Colell 30-I-1039)*, Barcelona, 1981. INGLÉS, Martín; *Las checas de Catalunya. Bajo las garras del SIM*, Barcelona, 1939. SABATER, Miguel; *Estampas del cautiverio rojo. Memorias de un preso del SIM*, Libreria religiosa, Barcelona, 1940. CARBALLO, Eduardo; *Prisión flotante*, Ediciones B y P, Barcelona. CHACÓN, R. L.; *Por qué hice las "Checas" de Barcelona. Laurencic ante el Consejo de Guerra, Solidaridad Nacional*, Barcelona, 1939.

majoria de les obres de postguerra que parlen de les presons a Catalunya durant la guerra civil únicament facin menció a les presons i centres de detenció dependents de l'Estat i de les diverses organitzacions revolucionàries, és una dada molt significativa sobre el bon tracte que la Generalitat dispensà als reclusos en els centres que estaven sota la seva autoritat. A més, la propaganda franquista, per il·lustrar la repressió exercida en la zona republicana, únicament va publicitar la duresa infligida a les txeques, un fet que demostraria que les experiències viscudes pels reclusos a les presons de la Generalitat no coincidien en absolut amb la imatge amb la qual els vencedors de la guerra volien caracteritzar els vençuts.

El Govern català va intentar per tots els mitjans evitar els maltractaments als reclusos i vetllà des del primer moment per la seva seguretat, aquesta seria una possible explicació al fet que siguin tan pocs els treballs i testimonis escrits que fan referència a les presons de la Generalitat, mentre que abunden molt més els dedicats als altres centres de reclusió. En aquest sentit, Francesc Badia, en la seva obra sobre els camps de treball, després d'afirmar que a les presons de la Generalitat es donà un tracte humà als detinguts, i que aquests gaudiren d'un règim tolerant en la disciplina interior i en les comunicacions amb l'exterior, recull diversos testimonis de reclusos que van passar per aquelles presons. De tots ells, la descripció de Miquel Sabater és una de les més clares, i fent referència al seu pas per la presó Model de Barcelona explica:

Acostumbrados a la vista de las bayonetas y fusiles, a las formaciones y cornetazos, a gritos, palos e incomunicaciones absolutas en chekas y cárceles del S.I.M. se comprenderá que se tuviese a la Modelo como la Meca del bienestar, como un séptimo cielo (sin hurías, naturalmente) y que constituyese el llegar a sus muros, la aspiración de todos nosotros. Quien únicamente haya gustado la Modelo, desconoce en absoluto el régimen corriente de las cárceles rojas.³

LA CREACIÓ DELS SERVEIS CORRECCIONALS

Abans de la guerra les presons de Catalunya, com les de la resta de l'Estat, depenien del Govern central i eren administrades pel Ministeri de Justícia. Amb l'arribada de l'autogovern, l'Estatut d'autonomia de 1932 va preveure el traspàs a la Generalitat de les competències en matèria penitenciària. El decret que havia de regular l'esmentat traspàs va ser publicat l'11 de maig de 1934, i recollia en un disposició addicional que la transferència seria efectiva després d'efectuar-se una valoració del servei de presons a Catalunya.⁴

3. SABATER, Miguel; Estampas del cautiverio..., p. 160, citat a Francesc BADIA, Els camps de treball., p. 51.

4. Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), Generalitat de Catalunya, Segona Republica (GC (SR)), Ll. 25/8 núm. 1(1).

Quan va començar la guerra, el 18 de juliol de 1936, el traspàs seguia bloquejat perquè la valoració necessària perquè la transferència fos efectiva encara no s'havia pogut realitzar. El fracàs de la insurrecció militar a Catalunya va desencadenar una revolució capitanejada per les forces polítiques i sindicals que s'havien oposat al cop d'estat. Una de les característiques d'aquella revolució, a banda de la repressió dels elements favorables als sollevats, fou l'alliberament massiu dels reclusos, una costum establerta en les grans revolucions de la història, que demostra clarament el trencament amb el règim anterior. Al mateix temps que les presons es buidaven ràpidament, de manera paral·lela, uns nous centres de reclusió en mans dels revolucionaris van començar a omplir-se d'uns detinguts que quedaven totalment fora del control governamental i judicial. Va ser en aquest context de buit de poder deixat per l'administració republicana a les zones on triomfà la revolució, que la Generalitat aprofità la situació per confiscar el servei de presons.

El 12 d'agost de 1936, el conseller de Justícia Josep Quero Molares, militant d'Esquerra Republicana de Catalunya, promulgà un decret segons el qual les presons del territori català passaven a mans del Govern de Catalunya.⁵ L'assumpció d'aquestes competències per part de la Generalitat fou unilateral, encara que el Govern de la República va aprovar-ho verbalment en més d'una ocasió i de manera oficial mitjançant la publicació a la Gaceta de la República el 9 de febrer de 1937:

(...) por causas de orden político ajenas a los propósitos de la Generalidad, y posteriormente, surgido el criminal movimiento faccioso, la Generalidad de Cataluña se vió compelida, por imperio de lo anormal de las circunstancias, a adoptar resoluciones que tuvieron expresión jurídica en el Decreto de la Consejería de Justicia de 11 de Agosto de 1936, a fin que el Servicio de Prisiones fuese prestado con la regularidad posible y la eficacia compatible con su importancia, Decreto a virtud del cual se efectuó la incautación de hecho de los mencionados servicios y que, no obstante su carácter unilateral, el Gobierno de la República no puede por menos de otorgar su asentimiento tácito, ya que si por efecto de demoras burocráticas el convenio legal no pudo establecerse, una alta razón de interés público fué el estímulo que movió a la Generalidad a la promulgación de dicho decreto.⁶

Un dia després d'aquesta incautació va crear-se el Comitè de Presons, que estava integrat per membres de totes les organitzacions antifeixistes i format per Josep Maria Imbert i Perejoan com a president, Joan Roca i Caball de secretari i pels membres Jaume Miquel i Palau, Xavier Serrano i Coello, Sebastià Nicolau i Ferrando i Eduard Sanjuan i Albí.⁷ Al cap de poc, per mitjà d'una ordre del 10 de setembre del mateix any el Comitè de Presons passava a denominar-se Comitè de Serveis Correccionals de Catalunya. Aquest seria presidit per Àngel Estivill i Abelló, un periodista militant del

5. Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya (BOGC), núm. 227, 14/VIII/1936, p. 1045.

6. Gaceta de la República, núm. 40, 9/II/1937, p. 733.

7. BOGC, núm. 227, 14/VIII/1936, p. 1046.

Partit Socialista Unificat de Catalunya, mentre que Josep Maria Imbert passava a ser-ne secretari i cap de serveis.

Aquesta acció impulsada per la Generalitat va respondre a una clara voluntat de modificar el règim penitenciari vigent fins aleshores per fer-lo més consonant amb els ideals llibertaris i revolucionaris, una intenció que va quedar demostrada amb la inclusió de la paraula "correccional" a la denominació del nou Comitè. Al mateix temps, també s'aconseguia el control de les presons amb la principal finalitat de garantir-ne la seguretat dels reclusos i protegir-los d'accions irregulars.

Tal i com descriu Pelai Pagès, una de les primeres mesures empreses pel Govern català, a través d'un ordre del 21 de setembre, fou la supressió del cos estatal de presons a Catalunya i el traspàs dels seus funcionaris al nou cos de Serveis Correccionals.⁸ En aquests primers moments, els funcionaris que van integrar-se al nou cos de presons van perdre la seva autoritat davant dels membres dels sindicats i les forces antifeixistes. Segons Albert Balcells, recollint les paraules de Bosch Gimpera: "els funcionaris que restaren procedents del cos estatal degueren la seva permanència al propi relaxament de la disciplina penitenciària".⁹ Davant d'aquest fet la Generalitat intentava que els funcionaris no cedissin a les pressions de les expedicions irregulars que entraven a les presons per emportar-se presos i executar-los. El mateix Bosch Gimpera posava com a exemple els directors de l'antic cos estatal de les presons de Lleida, la Seu d'Urgell i Sabadell, ciutats on s'havien produït assassinats de presos feixistes.

Els canvis que volia impulsar la Generalitat en matèria penitenciària quedaven recollits en el decret d'apropiació dels serveis de l'agost de 1936, on s'afirmava:

La nova política carcelària ha de fer que les presons siguin sanatoris per als delinqüents accidentals, i escoles per als reclusos mancats de cultura, i ha de limitar-se el règim d'aïllament, donant a les presons el caràcter de tallers col·lectius, a fi que desperti la consciència ciutadana, que farà en definitiva, l'adaptació del delinqüent a la nostra societat.¹⁰

Seguint aquest esperit, va establir-se la separació entre els reclusos condemnats i els pendents de condemna o preventius, d'aquí que les presons catalanes passessin a diferenciar-se entre preventoris i correccionals. En el primer cas s'hi destinava els detinguts abans de ser condemnats i en el segon s'hi traslladaven per complir la pena imposada. Al mateix temps aquesta nova nomenclatura permeté la substitució del mot "presó" utilitzat fins

8. PAGÈS, Pelai; "El sistema penitenciari català durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939)", *Acacia*, núm. 3, 1993, p. 156.

9. BALCELLS, Albert; *Justícia i presons després de maig de 1937 a Catalunya*, Rafael Dalmau, editor, Barcelona, 1989. p. 63.

10. BOGC, núm. 227, 14/VIII/1936, p. 1045.

aleshores i que estava marcat per unes connotacions massa negatives per la tasca reformadora que es volia dur a terme.

Per poder aplicar les noves teories correccionals, basades en la readaptació del condemnat per retornar-lo a la societat com un element útil, aviat varen posar-se en marxa una sèrie de mesures que començaven per la construcció i rehabilitació de nous establiments.¹¹ A Barcelona, per substituir l'antiga presó del carrer d'Amàlia, va crear-se un establiment correccional dedicat exclusivament a les dones a la finca del Bon Consell, al barri de les Corts, on la totalitat del personal era femení, incloent-hi la directora, la militant del POUM Isabel Peyró.¹² Va crear-se un veritable Correccional General de Catalunya al castell de Figueres, encara que al març de 1937, la fortalesa va retornar al control dels militars, i van haver d'habilitar-se com a correccionals pel compliment de les condemnes els preventoris de Mataró i Figueres. També va adequar-se com a Preventori Judicial de Manresa l'antic convent de Sant Clara, i per poder separar els menors de la resta de delinqüents, una mesura encaminada a facilitar-ne la seva reforma lluny de males influències, va crear-se el centre de readaptació de menors a les finques expropiades de Can Catà i Bones Hores a prop de Cerdanyola del Vallès.¹³

Al mateix temps que es portaven a terme aquestes mesures, les presons que s'havien buidat al començar la guerra tornaven a omplir-se ràpidament a causa de la constitució arreu de Catalunya dels Tribunals Populars, que enviaven a les presons un gran nombre de condemnats. En el cas de Lleida, per exemple, entre novembre de 1936 i l'abril de 1937, de 495 persones jutjades, 106 van ser condemnades a mort, pena que va aplicar-se a 96 presos, 111 van ser absoltes, i 242 van ser condemnades a diverses penes de presó.¹⁴

Els canvis i les millores a les presons van succeir-se sota el mandat de diversos consellers de Justícia, després de Quero Molares accedí al càrrec Andreu Nin, secretari polític del POUM, posteriorment el membre del PSUC Rafael Vidiella, i finalment, a l'abril-juny de 1937, el membre del mateix partit Joan Comorera. Però el conseller que més temps va estar al capdavant dels Serveis Correccionals, i que va fer-ne possible el seu màxim desenvolupament

11. Anteriorment el Govern de la República també intentà aplicar una reforma al sistema penitenciari a partir de 1931 amb el nomenament de Victoria Kent com a directora general de presons. Les noves mesures van significar un avanç en la política penitenciària però la gran majoria, a causa de l'evolució de la República i la guerra després, no van poder-se posar en pràctica. Sobre la reforma del sistema penal durant la República pot consultar-se el capítol 1 de l'obra de HEREDIA URZAIZ, Iván; *La cárcel de Torrero, República, guerra y dictadura. Zaragoza 1931-1948*, tesi doctoral, Universidad de Zaragoza, Saragossa, 2010.

12. L'enderroc de la vella presó de dones i el funcionament del nou Correccional de les Corts va ser objecte d'un reportage de la revista *Crónica* el 25 d'abril de 1937. Després de la guerra la presó va ser utilitzada pel franquisme fins l'any 1955. La història d'aquest centre penitenciari pot consultar-se a <<http://presodelescorts.org>>.

13. PAGÈS, Pelai; "El sistema penitenciari...", p. 158-159.

14. BARRULL, Jaume; *Violència popular i justícia revolucionària. El Tribunal Popular de Lleida (1936-1937)*, Pagès editors, Lleida, 1995, p. 103.

pament, fou el prestigiós prehistoriador, arqueòleg i rector de la Universitat Autònoma de Barcelona, Pere Bosch Gimpera. L'arribada de Bosch Gimpera a la cartera de Justícia va produir-se després de la remodelació del govern de la Generalitat que tingué lloc al juny de 1937, poc temps després i com a conseqüència política dels Fets de Maig. En un principi el president Companys proposà Bosch Gimpera com a Conseller sense cartera i com a independent, tot i que aquest era militant d'Acció Catalana, el partit més moderat del Front d'Esquerres.¹⁵ Els membres de la CNT i la FAI van negar-s'hi argumentant que es trencava l'equilibri de forces en el Govern i van abandonar l'executiu cosa que va permetre al president nomenar-lo conseller de Justícia.

La primera mesura del nou conseller vers el Comitè de Serveis Correccionals fou la seva dissolució i la ràpida substitució per la Direcció General de Serveis Correccionals i de Readaptació, creada l'1 de juliol de 1937. El nou organisme conservava en la seva denominació el concepte de "readaptació" recollint del seu antecessor la teoria correccional de regeneració del pres. En canvi, però, fou suprimida la paraula "comitè" de la seva titulació, una paraula que ja no començava a ser ben vista a aquelles alçades de la guerra.¹⁶

La persona escollida per encapçalar la nova direcció general que tot just s'havia creat fou l'escriptor i polític, membre d'Acció Catalana, Rafael Tasis i Marca. Tasis fou nomenat el dia 6 de juliol de 1937, el mateix dia que era acceptada la dimissió del president de l'antic Comitè de Serveis Correccionals, Àngel Estivill.¹⁷

L'ETAPA DEL CONSELLER BOSCH GIMPERA

La creació de la Direcció General de Serveis Correccionals va suposar la fi del predomini anarco-sindicalista de l'administració de les presons catalanes que s'havia iniciat amb la formació del Comitè de Serveis Correccionals. La finalització d'aquesta hegemonia va coincidir amb l'ingrés a les presons, a partir de maig de 1937, de nombrosos elements pertanyents a les forces polítiques i sindicals que s'havien fet amb el control de la rereguarda republicana des del fracàs de la insurrecció militar, i que poc a poc perdien el poder a mans de l'Estat i la Generalitat que el recuperaven novament.

En aquest context, la tasca confiada a Rafael Tasis va iniciar-se amb un seguit de noves mesures. Pel que fa a l'organització del cos de Serveis Correccionals van aprovar-se, al novembre de 1937, les seves ordenances. Aquestes

15. BALCELLS, Albert; *Justícia i presons...*, p. 8.

16. PAGÈS, Pelai; "El sistema penitenciari...", p. 161.

17. Existeixen dues biografies sobre Rafael Tasis: ARIMANY, Miquel; *Símbol vivent*, biografia de Rafael Tasis, Ed. Miquel Arimany, 1967, Barcelona, i POBLET, Josep M.; *Rafael Tasis: conducta i exemple*, Grijalbo, Barcelona, 1967. L'any 2006, centenari del seu naixement va publicar-se l'obra *Rafael Tasis, centenari, 1906-2006*, Generalitat de Catalunya. Institució de les Lletres Catalanes, Barcelona, 2006.